

О. С. Заржицький, кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права юридичного факультету Національного
гірничого університету

НАУКОВО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджено проблему, обумовлену об'єктивними вимогами щодо вдосконалення правового механізму екологічної безпеки як напрямку реалізації екологічної політики в Україні.

В статье исследована проблема, обусловленная объективными требованиями по совершенствованию правового механизма экологической безопасности как направлению реализации экологической политики в Украине.

The problem caused by the objective requirements for improving the legal mechanism of ecological safety as a trend for the realization of ecological policy in Ukraine is investigated.

Ключові слова. Екологічна політика держави, екологічне право, екологічна безпека, правовий механізм забезпечення екологічної безпеки.

Вступ. Нині забезпечення екологічної безпеки – важливий напрямок державної екологічної політики та невід'ємна умова сталого економічного й соціального розвитку України. Це зумовлено значним антропогенним порушенням і техногенною перевантаженістю території України, неефективним використанням природних ресурсів, широкомасштабним застосуванням екологічно шкідливих та недосконалих технологій, речовин і матеріалів.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження проблем, обумовлених об'єктивними вимогами щодо вдосконалення правового механізму екологічної безпеки як напрямку реалізації екологічної політики в Україні.

Це питання актуальне з позиції подальшої кодифікації екологічного законодавства згідно з міжнародно-правовими вимогами чинних конвенцій, договорів екологічних нормативів і стандартів, реальної екологічної політики відповідного періоду розвитку країни.

Теоретичною базою дослідження стали наукові праці українських і зарубіжних учених: В. І. Андрейцева, І. М. Грабовської, А. Г. Бабкової, М. В. Краснової, О. О. Погрібного, Г. І. Балюк, М. М. Бричука та ін.

© О. С. Заржицький, 2010

Результати дослідження. В. І. Андрейцев виходить із наукових позицій, що право екологічної безпеки – це система правових норм та інших юридичних засобів, спрямованих на створення умов для реалізації суб'єктивного права громадян на екологічну безпеку та його захист у разі порушення; регулювання відносин щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності з метою запобігання погіршенню екологічної обстановки, небезпеці для природних систем і населення, а також реалізацію в разі виникнення екологічної небезпеки системи заходів для ліквідації небезпечних наслідків, визначення режиму використання екологічно небезпечних територій і об'єктів, установлення особливого статусу осіб, потерпілих від негативних наслідків природної стихії чи техногенного впливу, досягнення режиму безпечної існування населення і стану довкілля на регіональному, національному і транскордонному рівнях [1, 8].

Наукові визначення екологічної безпеки виходять з того, що вона є різновидом загального поняття безпеки, яке означає стан захищенності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [2, 47].

У цьому простежується сенс сучасної гуманістичної екологічної політики держави щодо декларування і гарантування пріоритетних прав особи та суспільства на основі здійснення відповідної внутрішньої та зовнішньої функції держави – забезпечення екологічної безпеки.

Проведений аналіз теоретичних джерел, законодавчих і підзаконних актів, деяких політико-правових та інших нормативних документів дає підстави стверджувати, що екологічна безпека – це різнопланова і поліфункціональна інтегрована категорія, яка відтворює реальне біолого-фізичне, технологічне, економічне та соціально-правове явище, а тому може розглядатися через призму таких станів:

- а) навколошнього природного середовища (фізико-біологічний підхід);
- б) розвитку техніки і технологій, що виключають або зменшують рівні екологічної небезпеки (технологічний підхід);
- в) економічного забезпечення екологічної безпеки (економічний підхід);
- г) розвитку відносин екологічної безпеки, що передбачає створення соціальної інфраструктури системи екологічної безпеки в широкому розумінні (соціальний підхід);

д) захищеності екологічних інтересів особи, суспільства й держави, а також екологічних прав громадян, зокрема права на екологічну безпеку, гарантованого законами держави (державно-правовий підхід).

Саме у двох останніх пунктах екологічна безпека розглядається як різновид і складова національної та транснаціональної (глобальної) безпеки, що передбачає створення сталої системи екологічної безпеки, тобто сукупності соціально-правових і державно-правових інституцій, функціонування яких було б спрямоване на відвернення будь-якої загрози для людини, суспільства і держави, як основи задоволення національних екологічних інтересів та забезпечення екологічних прав громадян [1, 35–36].

Формування системи екологічної безпеки як складової національної та державної безпеки – складний процес, обумовлений необхідністю знаходити в кожному конкретному випадку розумний компроміс між екологічною безпекою та іншими соціальними цінностями.

Політологічні словники визначають політику як організаційно-регулятивну і контролну сферу суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність. У загальному розумінні політику слід розглядати як пошук компромісів, узгодження інтересів між учасниками суспільних відносин з метою забезпечення збалансованого стабільного розвитку суспільства.

Розгляд питання екологічної безпеки, як і будь-якої самостійної наукової проблеми, передбачає необхідність дослідження поняття (категорії) цього феномена. На думку автора, категорія “екобезпека” може і повинна розроблятися в першу чергу як загальнонаукова, яка до цього часу ще не ввійшла достатньою мірою в категорійно-понятійний апарат науки.

Ситуація, що склалась як у загальнопланетарному масштабі, так і на теренах України, потребує докорінної зміни цілого ряду пріоритетів суспільного розвитку, в тому числі політичних організацій на внутрішній і зовнішній аренах. Зауважимо, що людство, нарешті, усвідомило необхідність формування саме екологічної політики, під якою розуміється система дій, спрямованих на охорону й оздоровлення довкілля, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження і розвиток соціосфери, забезпечення нормальної життєдіяльності людини, тобто організація, регуляція та контроль процесів у сфері екологічної діяльності людини.

Основні напрямки реалізації екологічної політики – розв’язання проблеми виживання людини зокрема та суспільства в цілому в контексті глобальної екологічної катастрофи, захист природного довкілля від руйнації, пошук шляхів та засобів виходу людства з екологічної кризи. Екологічна політика має ґрунтуватись на оптимальних формах та засобах взаємодії людини і довкілля, забезпечити соціальну організацію відповідно до екологічного імперативу виживання людства [3, 74–75].

Реалізація екологічної політики будь-якої сучасної країни неможлива без орієнтації на екологічну безпеку як один з пріоритетних напрямків її формування і проведення. Гарантії напрямків реалізації екологічної безпеки, під якою розуміється якісно новий тип соціальних благ, а саме адекватність екологічних умов існування населення із завданням збереження його здоров’я, відвернення загрози депопуляції, мають стати поряд з гарантіями державної та особистої безпеки, прав і свобод людини.

У ст. 16 Основного Закону України визначено, що “забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов’язком держави”.

Суспільна цінність екологічної безпеки характеризується цілім рядом принципових особливостей, серед них: пріоритетність у системі екологічної політики держави, тобто гарантії екологічної безпеки мають стояти в одному ряду з гарантіями військової, державної та особистої безпеки, а також основних прав та свобод людини. Норми життєзабезпечення в сучасному суспільстві вимагають соціальних гарантій мінімуму екологічної безпеки для всіх членів суспільства незалежно від їхнього соціального та матеріального становища.

Висновки. Правові приписи стосовно екологічної безпеки, напрямків реалізації екологічної політики нині існують у сфері конституційного, законодавчого і підзаконного нормативно-правового регулювання. Це означає, що екологічна безпека розглядається як правова категорія, а норми, що регламентують відносини стосовно її забезпечення, становлять окремий блок законодавства України.

Отже, обов’язковою ознакою сучасної екологічної безпеки є її регламентування у відповідних правових приписах чинного законодавства на рівні як національного, так і міжнародного, легалізованого в Україні правового регулювання.

Література

1. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навч. та науково-практич. посіб. / Андрейцев В. І. – К. : Знання-Прес, 2002.
2. Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1997. – С. 47.
3. Грабовська І. М. Україна як метафізична реальність : монографія / Грабовська І. М. – К. : Стилос, 2000.